

Almanya'daki Müslüman Topluma Katkıları Bağlamında DİTİB'in Din Eğitime Yönelik Faaliyetleri

Emre Şimşek

Dr., Vaiz, Diyanet İşleri Başkanlığı
Köln/Almanya
emresimsek05@hotmail.com
orcid.org/0000-0001-8397-5222

The Religious Education-Oriented Activities of DITIB in the Context of the Contributions to the Muslim Community in Germany

Abstract: Since the Second World War, Germany has had insufficient labor capacity, and since the 1960s, several countries, including Muslim countries, have entered into guest labor recruitment agreements and a large number of Muslims have migrated to Germany as part of the agreements. Following the migration process, the Muslims, whose numbers have steadily increased and today constitute 6,1% of Germany's population, have tried to meet their needs for religious education mostly through the mosques of associations. However, increasing needs have made it necessary to carry out comprehensive and institutional religious education activities in the areas of the mosque as well as outside the mosque. Türkisch-Islamische Union der Anstalt für Religion e. V. (Turkish Islamic Union of Religious Affairs - DİTİB) which was founded in Cologne in 1984 and the largest Islamic non-governmental organization today in Germany with nearly 900 member associations is one of the most important organizations providing religious education services to Muslims of Turkish origin, especially those living in Germany. In this study, DİTİB's activities related to religious education and the current status of these activities will be determined and a general evaluation of these activities will be made.

Summary: Germany, which went on to close the labor gap after the Second World War with guest labor agreements, has also made agreements with some European countries as well as countries with a large Muslim population such as Turkey, Morocco and Tunisia. As a result of the employment agreements, many Muslims emigrated to Germany and there was a significant Muslim presence in Germany that developed dynamically.

Geliş/Received: 30 Temmuz/July 2019

Kabul/Accepted: 07 Eylül/September 2019

Yayın/Published: 20 Eylül/September 2019

Atıf/Cite as: Emre Şimşek, "Almanya'daki Müslüman Topluma Katkıları Bağlamında DİTİB'in Din Eğitime Yönelik Faaliyetleri [The Religious Education-Oriented Activities of DİTİB in the Context of the Contributions to the Muslim Community in Germany]", *Eskişeyni* 39 (September 2019): 259-282.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.3456847>

Copyright © Anadolu İlahiyat Akademisi/Anatolian Theological Academy, Turkey

Immigrant workers have problems in many subjects such as harmony, belonging, identity, alienation and discrimination arising from their presence in a society where they are foreigners and these problems have led them to develop tighter attitudes and to organize associations among themselves. In particular, due to the economic crisis in 1973, many immigrants decided to settle in Germany permanently and took their families with them by taking advantage of the family reunification process, which led to the acceleration of the organization process and the establishment of many mosque associations. These associations, usually based in places of worship, merged in the process and formed regional associations, federations and upper roof organizations.

The Turkish - Islamic Union for Religious Affairs (DİTİB - Türkisch Islamische Union der Anstalt für Religion e.V.), one of the most important roof organizations in Germany, was founded in Cologne in 1984, today, it is the largest non-governmental organization in Germany with nearly 900 member associations. The focus of the activities carried out by DİTİB is on religious education and the planning, coordination and preparation processes of these activities are carried out by DİTİB Directorate of religious services and Religious Education Practices and DİTİB Directorate of Educational Research and Publication services. The prepared programs and planned activities are carried out in the mosques of DİTİB through religious officials appointed by DİB (Directorate of Religious Affairs)

In this study, DİTİB, which carries out religious education activities for the Muslim community in and outside mosques in Germany, focuses on pre-school education activities, Qur'an and religious information courses for primary and secondary students, studies for Youth, Guidance and counseling services, studies for students who have completed theological education in Germany, seminars for students who have completed Theological (İlahiyat) education in Germany, International Theological Program.

DİTİB provides religious education services for almost all age groups. Kindermoschee, values education program for pre-school children; Bed-i Besmele program planned to improve the sense of belonging of children starting their educational life; Qur'an and Religious Studies courses are organized to meet the basic religious educational needs of primary and secondary school children. In recent years, the conduct of religious education activities in classrooms equipped in the school style and according to a curriculum similar to formal educational institutions has contributed significantly to the importance and qualification of religious education activities.

Activities such as Youth Talks, Values Education Program and Education Umrah are carried out for young people within DİTİB. With these programs, young people should be aware of their beliefs and worship, to maintain their mental, physical and mental health, to adopt the mosque as a source of true religious knowledge, to preserve their religious, moral and national identities, and to

be knowledgeable, it is aimed to contribute to their place in society as moral and virtuous individuals.

Religious counseling and spiritual guidance services are well-needed today, with a wide range of workspaces, such as prisons, hospitals, elderly homes, addiction treatment centers, and various organizations where care services are carried out. DITIB, which carries out successful services in this important field of Service, continues to work both in the preparation of a training program on Islamic spiritual guidance and in the training of experts who will carry out consultancy and guidance services.

One of the notable works of DITIB, which continues its work towards all Muslims in Germany, is the seminars organized for *muhtadis* (converts to Islam). The seminars organized to address the lack of information on the subjects they need are aimed to enable the converts to learn the basic principles of their new religion from authentic sources and to reach a level where they may read the Qur'an.

The International Theology (Ilahiyat) Program, which was established in 2006 with the cooperation of the Directorate of Religious Affairs and DITIB to provide qualified human resources to meet the needs of the Muslim community in Germany, is of great importance in terms of training of religious officials in Turkish and German languages. UIP students who have studied in Turkey under the program are employed as "contracted Religious clerics" in other European countries, especially in Germany, after successfully completing their theological education.

Another important work that DITIB has performed is educational/financial assistance for students studying at universities. In order to educate qualified Muslim scholars and to support Islamic studies, DITIB provides educational assistance to undergraduate, graduate and doctoral students studying at various universities in Turkey and Germany. In addition, DITIB is working to meet the housing needs of the students through the student houses it has opened within the DITIB associations in the regions where there are theological centers in Germany.

DITIB, which enriches its services for religious education with its broadcasting services, carries out important studies in the field of religious education in Germany with its works prepared in accordance with the society, the religious education process of the mosque and the academic community. DITIB carries out translation activities as well as original bilingual publications and continues its publishing activities under the supervision of Directorate of Educational Research and Publishing Services. In addition, the specialized library, which is opened in the headquarters building, provides access to basic resources for researchers working in the field of Islamic Theology in Germany.

Keywords: Religious Education, Germany, DITIB Education, Religious Education in Germany, DITIB Activities

Almanya'daki Müslüman Topluma Katkıları Bağlamında DİTİB'in Din Eğitimine Yönelik Faaliyetleri

Öz: İkinci Dünya Savaşı'nda mevcut işgücü kapasitesi yetersiz hale gelen Almanya, 1960'lı yıllardan itibaren aralarında Müslüman ülkelerin de bulunduğu bazı ülkelerle misafir işgücü alım anlaşmaları gerçekleştirmiş ve anlaşmalar kapsamında çok sayıda Müslüman Almanya'ya göç etmiştir. Göçle başlayan sürecin ardından sayıları sürekli artan ve günümüzde Almanya nüfusunun %6,1'ini oluşturan Müslümanlar, din eğitimine yönelik ihtiyaçlarını çoğunlukla dernek hüviyetindeki camiler vasıtasıyla karşılamaya çalışmışlardır. Ancak artan ihtiyaçlar, cami içi kadar cami dışı alanlarda da kapsamlı ve kurumsal din eğitimi faaliyetlerinin yürütülmesini zorunlu hale getirmiştir. 1984 yılında Köln'de kurulan ve bugün 900'e yakın üye derneğiyle Almanya'nın en büyük İslami sivil toplum kuruluşu olan Türkisch-Islamische Union der Anstalt für Religion e. V. (Diyanet İşleri Türk İslam Birliği - DİTİB), Almanya'da yaşayan özellikle Türk kökenli Müslümanlara kuruluşundan itibaren din eğitimi hizmetleri sunan en önemli kuruluşlardan birisidir. Bu çalışmada, DİTİB'in din eğitimine yönelik yürüttüğü faaliyetler ve bu faaliyetlerin güncel durumu tespit edilerek söz konusu çalışmaların genel bir değerlendirmesi yapılacaktır.

Özet: İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan işgücü açığını misafir işgücü alım anlaşmalarıyla kapatma yoluna giden Almanya, bazı Avrupa ülkelerinin yanında Türkiye, Fas ve Tunus gibi Müslüman nüfusun yoğun olduğu ülkelerle de anlaşmalar yapmıştır. Yapılan istihdam anlaşmaları neticesinde çok sayıda Müslüman Almanya'ya göç etmiş ve Almanya'da dinamik gelişim gösteren belirgin bir Müslüman varlığından söz edilmeye başlanmıştır.

Göçmen işçilerin yabancı oldukları bir toplumda bulunmalarından kaynaklanan uyum, aidiyet, kimlik, yabancılaşma ve ayrımcılık gibi pek çok konuda problemler yaşamaları, onların daha sıkı tutumlar geliştirmelerini ve kendi aralarında dernekler kurarak örgütlenmelerini beraberinde getirmiştir. Özellikle 1973 yılındaki ekonomik kriz sebebiyle yabancı iş gücü istihdamının durdurulması üzerine pek çok göçmenin kalıcı olarak Almanya'ya yerleşmeye karar vermesi ve aile birleşimi sürecinden yararlanarak ailelerini de yanlarına almaları, örgütlenme sürecinin hızlanmasına ve pek çok cami derneğinin kurulmasına sebep olmuştur. Genellikle ibadethane merkezli kurulan bu dernekler ilerleyen süreçte birleşerek bölge birliklerini, federasyonları ve üst çatı örgütlerini oluşturmuşlardır.

Almanya'daki çatı örgütlerinin en önemlilerinden birisi olan ve kuruluşu 1984'te Köln'de gerçekleştirilen Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB - Türkisch-Islamische Union der Anstalt für Religion e.V.), günümüzde 900'e yakın üye derneği ile Almanya'daki en büyük sivil toplum örgütü olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. DİTİB'in yürüttüğü faaliyetlerin ağırlık noktasını din eğitimine yönelik çalışmalar teşkil etmekte ve bu faaliyetlerin planlanma, koordinasyon ve hazırlık süreçleri, DİTİB Din Hizmetleri ve Din Eğitimi Uygulamaları Müdürlüğü ve

DİTİB *Eğitim Araştırma ve Yayın Hizmetleri Müdürlüğü* tarafından yürütülmektedir. Hazırlanan programlar ve yapılması planlanan faaliyetler, DİTİB camilerinde DİB tarafından görevlendirilen din görevlileri vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir.

Bu çalışma da, Almanya'daki Müslüman topluma yönelik cami içi ve dışı alanlarda din eğitimi faaliyetleri yürüten DİTİB'in; okul öncesi eğitim çalışmaları, ilk ve orta öğretim düzeyindeki öğrencilere yönelik Kur'an-ı Kerim ve dini bilgiler kursları, gençlere yönelik çalışmalar, rehberlik ve danışmanlık hizmetleri, mühtedilere yönelik çalışmalar, Almanya'da ilahiyat eğitimini tamamlayan öğrencilere yönelik hazırlanan seminerler, Uluslararası İlahiyat Programı, yükseköğrenim gören öğrencilere yönelik yardım çalışmaları ve yayın faaliyetleri konu edilmektedir.

DİTİB, hemen hemen her yaş gurubuna yönelik din eğitimi hizmeti sunmaktadır. Okul öncesi çocuklara yönelik olarak Kindermoschee değerler eğitimi programı; eğitim hayatına başlayan çocukların aidiyet duygularını geliştirmek üzere planlanmış Bed-i Besmele programı; ilk ve orta öğretim düzeyindeki çocukların temel dini eğitim ihtiyaçlarını karşılamak üzere Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler Kursları düzenlenmektedir. Son yıllarda, din eğitimi faaliyetlerinin okul tarzında donatılan sınıflarda ve örgün eğitim kurumları benzeri bir müfredata göre yürütülmesi, din eğitimi faaliyetlerinin ehemmiyet ve nitelik kazanmasına önemli katkılar sağlamaktadır.

DİTİB bünyesinde gençlere yönelik olarak Gençlik Sohbetleri, Değerler Eğitimi Programı ve Eğitim Umresi gibi faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Söz konusu programlarla gençlerin, inanç ve ibadet konularında bilinçlendirilerek akıl, beden ve ruh sağlıklarını muhafaza etmeleri, sahih dini bilgi kaynağı olarak camiye benimsemeleri, dini, ahlaki ve milli kimliklerini muhafaza etmeleri ve bilgili, ahlaklı, erdemli bireyler olarak toplumda yer edinmelerine katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Dini danışmanlık ve manevi rehberlik hizmetleri, günümüzde oldukça ihtiyaç duyulan ve hapishane, hastane, yaşlılar yurdu, bağımlılık tedavi merkezleri, bakım hizmetlerinin yürütüldüğü çeşitli kuruluşlar gibi geniş bir çalışma alanına sahip olan bir hizmet dalıdır. Bu önemli hizmet alanında başarılı hizmetler yürüten DİTİB, hem İslami Manevi Rehberlik konusunda bir eğitim programının hazırlanması, hem de danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini yürütecek uzman kişilerin eğitilmesi ve yetiştirilmesi konularında çalışmalarını sürdürmektedir.

Almanya'daki bütün Müslümanlara yönelik çalışmalarını sürdüren DİTİB'in, kayda değer çalışmalarından birisi de mühtedilere yönelik düzenlenen seminerlerdir. İhtiyaç duydukları konulardaki bilgi eksikliklerini gidermek amacıyla düzenlenen seminerlerle mühtedilerin, yeni dâhil oldukları dinin temel esaslarını sahih kaynaklardan öğrenmeleri ve Kur'an-ı Kerim'i okuyabilecek bir seviyeye ulaşmaları hedeflenmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı ve DİTİB iş birliğiyle Almanya'daki Müslüman toplumun gereksinimlerine cevap verebilecek nitelikli insan kaynağının

yetiştirilmesi amacıyla 2006 yılında hayata geçirilen Uluslararası İlahiyat Programı, Türkçe ve Almanca dillerine vakıf din görevlilerinin yetiştirilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Program kapsamında Türkiye'de öğrenim gören UİP öğrencileri, ilahiyat eğitimini başarıyla tamamlamalarının ardından DİB bünyesinde Almanya başta olmak üzere diğer Avrupa ülkelerinde “sözleşmeli din görevlisi” statüsünde istihdam edilmektedirler.

DİTİB'in gerçekleştirdiği önemli çalışmalarından bir diğeri, üniversitelerde öğrenim gören öğrencilere yönelik eğitim yardımlarıdır. Nitelikli Müslüman ilim adamlarının yetişmesini sağlamak ve İslâmî araştırmaların yapılmasını desteklemek amacıyla DİTİB, Türkiye'nin ve Almanya'nın çeşitli üniversitelerinde öğrenim gören lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyindeki öğrencilere eğitim yardımları yapmaktadır. Ayrıca DİTİB, Almanya'daki ilahiyat merkezlerinin bulunduğu bölgelerdeki DİTİB dernekleri bünyesinde açtığı öğrenci evleriyle, öğrencilerin barınma ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik de çalışmalar yürütmektedir.

Din eğitimine yönelik hizmetlerini yayın hizmetleriyle de zenginleştiren DİTİB gerek topluma gerek cami din eğitimi sürecine gerekse de akademik camiaya uygun düzeyde hazırladığı eserlerle Almanya'da din eğitimi alanında önemli çalışmalar yürütmektedir. İki dilli olarak hazırlanan özgün yayın çalışmalarının yanı sıra tercüme faaliyetleri de gerçekleştiren DİTİB, yayın faaliyetlerini *Eğitim Araştırma ve Yayın Hizmetleri Müdürlüğü* bünyesinde sürdürmektedir. Ayrıca genel merkez binasında hizmete açılan ihtisas kütüphanesi, İslam ilahiyatı alanında Almanya'da çalışan araştırmacılara temel kaynaklara ulaşma imkânı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Almanya, DİTİB Eğitim, Almanya Din Eğitimi, DİTİB Faaliyetler

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı'nda aldığı ağır darbeye rağmen, ekonomisini kısa zamanda toparlayan ve 1960'lı yıllarda ekonomik yükselişe geçen Almanya, mevcut işgücü kapasitesinin yetersizliği ve 1961'de Berlin Duvarı'nın inşa edilmesine bağlı olarak Doğu Almanya'dan gelen kalifiye işgücünün durması sebebiyle yabancı işgücü teminine yönelmiştir. Bu kapsamda önce İtalya, Yunanistan ve İspanya ile anlaşmalar imzalanmış, daha sonra 30 Ekim 1961 tarihinde Türkiye ile misafir işgücü alım anlaşması imzalanmıştır.¹ Türkiye (1961), Fas (1963), Tunus (1965) ve Yugoslavya (1968) gibi devletlerle yapılan istihdam anlaşmaları neticesinde çok sayıda Müslüman Almanya'ya göç etmiş ve Almanya'da dinamik bir gelişim gösteren Müslüman varlığından söz edilmeye başlanmıştır.²

1973 yılında misafir işçi alımının durdurulmasına kadar Almanya'da Müslümanlara ait dinî organizasyonlar ve camiler, işçilerin genellikle yalnız olarak gelmeleri, ibadetlerin yerine getirilmesi açısından sınırlı imkânlara sahip olmaları,

¹ Mustafa Gencer, *Almanya'da Türkler ve İslâm* (Bursa: Akademi Yayınları, 2014), 19.

² İsmail Baliç, “Almanya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 2: 520.

kısa bir süre sonra ülkelerine dönme niyetinde olmaları ve başlangıçta bu ihtiyaçların fazla önemsenmemesi gibi sebeplerden dolayı oldukça sınırlı kalmıştır.³ Yabancı oldukları bir toplumda yaşadıkları yalnızlık ve yabancılık hissini genellikle aynı bölgelerde iskân edilmeleri ve ortak mekânları kullanmaları sebebiyle birbirleriyle kurdukları ilişkilerle atlatmaya çalışan göçmen işçilerin,⁴ yabancılaşma ve asimile olma endişeleri, onların daha sıkı tutumlar geliştirmelerini ve kendi aralarında dernekler kurarak örgütlenmelerini beraberinde getirmiştir.⁵ Ancak 1973 yılındaki ekonomik kriz sebebiyle iş gücü talebinin durdurulması üzerine pek çok göçmenin kalıcı olarak Almanya'ya yerleşmeye karar vermesi ve aile birleşimi sürecinden yararlanarak ailelerini de yanlarına almaları, birlikte ibadet etme ihtiyacını daha fazla hissettirmiş ve dinî organizasyonlara duyulan gereksinim, hızlı bir gelişimi ve örgütlenmeyi beraberinde getirmiştir.⁶ Bu gelişmeler, Müslümanların Almanya'da tahmin edilenden daha uzun süre kalacakları ve hatta artık kalıcı oldukları kanaatini güçlendirmiştir.⁷ İşçi yurtlarında (Heim) kalan Müslüman göçmenlerin, "hinterhofmoscheen - arka avlu camileri"⁸ olarak adlandırılan küçük ölçekli mekânlarda yerine getirdikleri dini vecibelerini, artık daha uygun mekânlarda yerine getirme istekleri, pek çok cami derneğinin kurulmasını beraberinde getirmiştir.⁹

Göç sürecinde Almanya'da İslam'ın kurumsallaşmış ilk temsilcileri Türk vatandaşları tarafından kurulan derneklerdir. Resmî dernek statüsüne sahip olan ve üyelik sistemi ile idare edilen bu cami derneklerinin neredeyse tamamı, federal düzeyde oluşturulan çatı kuruluşlarına bağlı olarak faaliyet göstermektedirler. Söz konusu derneklerde dil kursları ve din eğitimi faaliyetlerinin yanında, düğün vs. gibi çeşitli organizasyonlar, kermes ve hayır amaçlı etkinlikler, çeşitli sportif aktivite kursları ve sosyal danışmanlık hizmetleri yürütülmektedir.¹⁰

Almanya'da örgütlenme sürecine 1980'li yıllarda dâhil olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, diplomatik temsilciler ve din görevlileri vasıtasıyla bu konuda aktif görev almaya başlamış; dinî hassasiyetlere yönelişin de artmasına vesile olan bu adım, ibadethane merkezli derneklerin kurulmasını beraberinde getirmiştir. İlerle-

³ Thomas Lemmen, *Islamische Organisationen in Deutschland*, çev. Süheyla Ababay (Bonn: Friedrich Ebert Stiftung, 2000), 33; Alp Hamuroğlu, *Alman İslamı* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2002), 17.

⁴ Orhan Türkdoğan, *Batı Almanya'da Türk İşçilerinin Sosyo Ekonomik Yapısı* (İstanbul: Dede Korkut Yayınları, 1977), 99.

⁵ Bk. Ahmet Yükleken - Ahmet T. Kuru, *Avrupa'da İslâm, Laiklik ve Demokrasi* (İstanbul: TESEV Yayınları, 2006), 30; Celaleddin Çelik, "Almanya'da Türkler: Sürekli Yabancılık, Kültürel Çatışma ve Din", *Milel ve Nihal Dergisi* 5/3 (2008): 108.

⁶ Lemmen, *Islamische Organisationen in Deutschland*, 33-35.

⁷ Deutsche Islam Konferenz, "Almanya'daki Müslümanların Tarihi", erişim: 10.05.2019, <http://www.deutsche-islam-konferenz.de/DIK/TR/Magazin/Lebenswelten/ZahlenDatenFakten/GeschichteIslam/geschichteislam-node.html>.

⁸ Nermin Abadan Unat, *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa* (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002), 257.

⁹ Gencer, *Almanya'da Türkler ve İslâm*, 55-56.

¹⁰ Bertelsmann Stiftung, *Almanya'daki Müslümanlarda Dindarlık* (Osnabrück: Dom Medien GmbH, 2008), 77.

yen süreçte yerel örgütlerin bir araya gelmesiyle bölgesel birlikler kurulmuş; akabinde federasyonların ve üst çatı örgütlerinin kuruluşu gerçekleşmiştir.¹¹

Almanya'daki çatı örgütlerinin en önemlilerinden birisi de DİTİB'dir. 1982 yılında 15 caminin bölgesel birliği olarak Berlin'de kurulan¹² ve asıl resmî kuruluşu 5 Temmuz 1984'te Köln'de gerçekleştirilen Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB - *Turkisch Islamische Union der Anstalt für Religion e.V.*), günümüzde 900'e yakın üye derneği ile Almanya'daki en büyük sivil toplum örgütü olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Diyanet İşleri Türk İslam Birliği'nin kuruluş amaç, hedef ve prensipleri; dînî faaliyetleri gerçekleştirmek, desteklemek ve bizzat icra etmek, diğer din mensupları ile diyalog ve iyi ilişkiler kurmak, ayrı din ve kültürden olan insanların karşılıklı hoşgörü içerisinde bir arada yaşamalarını desteklemek, cemiyet mensuplarına sosyal danışmanlık hizmetleri sunmak, bağlı cemiyetlerin dînî, kültürel ve sosyal faaliyetlerini koordine etmek, dil yeterliliği bulunmayanların lisan öğrenmelerini desteklemek, camiler inşa etmek, gençlik ve spor hizmetlerini desteklemek, yaşlı ve muhtaçları desteklemek, ilmî çalışmaları desteklemek, doğal afet mağdurlarını yardım kampanyaları yapmak suretiyle desteklemek, hacc ibadetini yerine getirmeyi arzu edenlere yardımcı olmak, bağlı derneklerin hizmet içi eğitimini sağlamak, bayanlara yönelik çalışmaları desteklemek, cenaze hizmetlerini yürütmek, şeklinde kuruluşun tüzüğünde ifade edilmektedir.¹³

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın rehberliğinde Almanya'daki Türk toplumuna din hizmetleri sunmayı hedefleyen DİTİB'in, ağırlıklı çalışma alanlarından birisi de din eğitimi faaliyetleri olup, bu faaliyetlerin planlanma, koordinasyon ve hazırlık süreçleri, DİTİB Din Hizmetleri ve Din Eğitimi Uygulamaları Müdürlüğü ve DİTİB Eğitim Araştırma ve Yayın Hizmetleri Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Söz konusu faaliyetlerin büyük bir kısmı, Diyanet İşleri Başkanlığı'nca DİTİB'e bağlı derneklerde belli bir süre için görevlendirilen din görevlileri tarafından icra edilmektedir.¹⁴

Almanya'daki millet varlığımızın dini, milli ve kültürel bağlarının muhafazası noktasında din görevlileri önemli bir fonksiyon icra etseler de Almanya'daki Müslümanların ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamadıkları ve dil konusunda yeterli olmadıkları gerekçesiyle sürekli eleştirilmektedir. Hatta imamların Almanya'daki üniversitelerde eğitim almaları veya Almanya'da doğup büyüyen imamlar yetiştirilmesi konusu, siyaset dünyasının ve akademik camianın gündeminde oldukça geniş yer tutmaktadır.¹⁵ Ayrıca din görevlilerinin ataşelere ve ataşelerin de

¹¹ Gencer, *Almanya'da Türkler ve İslâm*, 54-56.

¹² Ursula Spuler Stegemann, *Muslimen in Deutschland* (Freiburg: Herder Verlag, 2002), 111-113.

¹³ Diyanet İşleri Türk İslam Birliği, "Amaç ve Hedefler", erişim: 1 Mayıs 2019, <http://www.ditib.de/default1.php?id=5&sid=10&lang=en>.

¹⁴ Diyanet İşleri Türk İslam Birliği, "Kuruluş ve Teşkilat Yapısı", erişim: 1 Mayıs 2019, <http://www.ditib.de/default1.php?id=5&sid=8&lang=en>.

¹⁵ Bertelsmann Stiftung, *Almanya'daki Müslümanlarda Dindarlık*, 77; Bülent Uçar, *Imamausbildung in Deutschland: Islamische Theologie im europäischen Kontext* (Göttingen: V&R Unipress, 2010), 11-12; Deutsche Welle, "Almanya kendi imamını yetiştirecek", erişim: 2 Mayıs 2018, <http://www.dw.com/tr/almanya-kendi>

DİTİB genel başkanlığını yürüten Berlin Din Hizmetleri Müşaviri'ne bağlı çalışıyor olması, basın kuruluşları başta olmak üzere siyasiler ve kamuoyu tarafından sürekli gündeme getirilmekte ve zaman zaman siyasi tartışmalara konu edilmektedir. Bu durum sebebiyle son yıllarda sıklıkla sorunlar yaşayan ve zaman zaman eleştirilerin odağı haline gelen DİTİB'in, günümüzde sivil toplum örgütü olma kimliği sorgulanmakta ve hakkında pek çok haber basında yer almaktadır.¹⁶

Günümüzde 5 milyonu aşan sayılarıyla Almanya nüfusunun %6,1'ini oluşturan Müslümanların,¹⁷ din eğitimi ihtiyaçlarını camiler dışında karşılama imkânlarının yok denecek kadar az olması sebebiyle, cami merkezli yürütülen din eğitimi faaliyetleri önemli bir ihtiyacı karşılamaktadır. Bu çalışmada, 900'e yakın üye derneği ile Almanya'nın en büyük İslami sivil toplum kuruluşu olan DİTİB'in, hem cami içi hem de cami dışı alanlarda yürüttüğü din eğitimi faaliyetleri tespit edilerek, bu faaliyetlerin güncel durumlarının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Kuruluşun din eğitimine yönelik faaliyetleriyle sınırlandırılan çalışmada, DİTİB'in din eğitimi alanı dışında kalan diğer faaliyetlerine yer verilmemiş; sadece din eğitimine yönelik yürütülen çalışmalar ortaya konularak var olan durumun betimlenmesine gayret gösterilmiştir.

DİTİB'in Almanya'daki din eğitimi faaliyetleri üzerine yapılmış akademik çalışmalara bakıldığında, oldukça sınırlı sayıda çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Konuyla ilgili; Yakup Coştu ve M. Akif Ceyhan tarafından genel bir değerlendirme mahiyetinde kaleme alınan "*DİTİB'in Din Eğitimi Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme*"¹⁸; Hasan Yerkazan'ın DİTİB camilerinde temel dini bilgiler kurslarının verimliliğini anket çalışması üzerinden değerlendirdiği "*Öğrencilerin Gözüyle Almanya'da Cami Dersleri*"¹⁹; Ömer Yılmaz'ın, temel dini bilgiler kurslarındaki problemler hakkında tespitlerini, tecrübelerini ve çözüm önerilerini içeren "*Almanya'da DİTİB Camilerinde Hafta Sonu Uygulanan Kur'an Kurslarının Kısa Bir Analizi - Hamburg Örneği*"²⁰; Nurettin Gemici'nin daha çok Uluslararası İlahiyat Projesi'yle ilgili ortaya çı-

imam%C4%B1n%C4%B1-yeti%C5%9F-tirecek/a-5312303; konuyla ilgili değerlendirmeler için bk. Nurettin Gemici, "Uluslararası İlahiyat Projesi ve Diyanet İşleri Türk- İslam Birliği (DİTİB)'nin Almanya'daki Din Hizmetlerine Katkısı", *Değerler Eğitimi Dergisi* 12/30 (2015): 19-192.

¹⁶ Bk. Deutsche Welle, "DİTİB ile Ankara arasındaki mali bağ kesilebilir mi?", erişim: 28 Haziran 2019, <https://www.dw.com/tr/ditib-ile-ankara-aras%C4%B1ndaki-mali-ba%C4%9F-kesilebilir-mi/a-46527070>; Deutsche Welle, "DİTİB'den istifalarda 'Ankara' faktörü", erişim: 28 Haziran 2019, <https://www.dw.com/tr/ditib-ile-ankara-aras%C4%B1ndaki-mali-ba%C4%9F-kesilebilir-mi/a-46527070>; Deutsche Welle, "Berlin DİTİB-Ankara ilişkisinden rahatsız", erişim: 28 Haziran 2019, <https://www.dw.com/tr/berlin-ditib-ankara-ili%C5%9F-kisinden-rahats%C4%B1z/a-43276940>.

¹⁷ Bundesministerium des Innern, "Almanya'daki Müslüman Yaşam Şekli"; erişim: 28 Ağustos 2019, https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Downloads/Infothek/Sonstige/muslimisches-leben-kurzfassung-tuerkisch.pdf?__blob=publicationFile; Pew Research Center, "5 facts about the Muslim population in Europe", erişim: 27 Ağustos 2018, <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/11/29/5-facts-about-the-muslim-population-in-europe/>.

¹⁸ Yakup Coştu - M. Akif Ceyhan, "DİTİB'in Din Eğitimi Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/1 (2015): 39-51.

¹⁹ Hasan Yerkazan, "Öğrencilerin Gözüyle Almanya'da Cami Dersleri", *Diyanet İlmî Dergi* 53/2 (2017): 175-209.

²⁰ Ömer Yılmaz, "Almanya'da DİTİB Camilerinde Hafta Sonu Uygulanan Kur'an Kurslarının Kısa Bir Analizi - Hamburg Örneği", *Diyanet İlmî Dergi* 49/1 (2013): 123-143.

kabilecek olası zorluklar ve çözüm önerileri üzerine hazırladığı “*Uluslararası İlahiyat Projesi ve Diyanet İşleri Türk - İslam Birliği'nin Almanya'daki Din Hizmetlerine Katkısı*”²¹ adlı çalışmalar, konuyla ilgili akademik düzeyde yapılan çalışmalar olarak zikredilebilir. Söz konusu çalışmalarda da görülen kaynak yetersizliği probleminin aşılabilmesi için bu çalışmada, kurum yetkililerinin izni dâhilinde bazı belge ve raporlar kullanılarak DİTİB'in din eğitimi faaliyetlerine dair güncel veriler aktarılacaktır.

Çalışmanın güncel bir konuyla sınırlı olması ve konuyla ilgili yeterli çalışmanın bulunmaması, alan araştırmasına yönelmemizi zorunlu kılmıştır. Alan araştırmasında ise katılımcı gözlem ve mülakat teknikleri tercih edilmiştir. Araştırmanın evreni, DİTİB'in faal olduğu Almanya genelindeki tüm eyaletlerdir. Ancak DİTİB genel merkezinin Köln'de olması ve araştırma boyunca Köln Merkez Camii'nde görevli olmamız sebebiyle gözlem yapılacak yer olarak burası tercih edilmiştir. Bununla beraber görevimiz gereği Almanya genelindeki pek çok camide gözlem yapma fırsatımız olmuştur.

Çalışma için önemli bir veri kaynağı olan mülakatlar, yarı yapılandırılmış olarak gerçekleştirilmiş ve mülakatlardaki örneklem grubunun tamamı, Almanya genelindeki faaliyetlere vukûfiyetleri göz önünde bulundurularak DİTİB genel merkezi çalışanlarından belirlenmiştir. Örneklem grubunun belirlenmesinde, bu kişilerin DİTİB'e bağlı camilerde geçmiş yıllarda resmi olarak din eğitimi faaliyetlerini en az üç yıl yürütmüş olmalarının yanında, aynı zamanda DİTİB'in din eğitimine yönelik çalışmalarında da hali hazırda görevli olan kişiler olmasına dikkat edilmiştir. DİTİB'in bazı yönetim kurulu üyelerinin de içinde yer aldığı örneklem grubu ile gerçekleştirilen görüşmeler not alma yoluyla kaydedilmiştir. Dolayısıyla ulaştığımız sayısal verilerin bir kısmı faaliyet raporları, el kitapçıkları ve benzeri matbu ve yazılı kaynaklara dayanırken, bir diğer kısmı ise mülakat ve gözlem sonuçlarına dayanmaktadır. Çalışmada gözlem ve mülakatlardan elde edilen veriler alıntılarla verilmek yerine, çalışmanın kendi kurgusu içerisinde, dokümanlardan elde edilen nitel verileri desteklemek veya yanıtlamak amacıyla temel vurgu noktasını kapsayacak şekilde sunulmuştur. İlgili faaliyetin yeterliliği ya da yetersizliğine dair değerlendirmelerimiz ise genellikle gözlemlerimize dayanmaktadır.

1. OKUL ÖNCESİ EĞİTİM ÇALIŞMALARI

1.1. Kindermoschee (KiMo) Programı

Almanya'da çocukların küçük yaşlardan itibaren düzenli olarak her gün devam ettikleri kreşler (Kindergarten), çocukların bilgi - görgü kazanımlarında ve karakterlerinin şekillenmesinde önemli rol oynayan kurumlardır. 2017 yılı itibarıyla Almanya'da 55.293 kreş hizmet vermekte olup, bunların 18.228'i yerel kurumlar (belediye, şehir idaresi) bünyesinde, 37.065'i de çeşitli derneklere ve kiliselere bağlı kuruluşlar, ki bunların %25,1'i Katolik kilisesi (Caritas), %23,7'si Protestan kilisesi

²¹ Nurettin Gemici, “Uluslararası İlahiyat Projesi ve Diyanet İşleri Türk- İslam Birliği (DİTİB)'nin Almanya'daki Din Hizmetlerine Katkısı”, Değerler Eğitimi Dergisi 12/30 (2015): 181-211.

(Diakoni), bünyesinde faaliyet göstermektedirler.²² Kiliselere bağlı kuruluşların okul öncesi eğitimde Almanya genelinde aktif olarak yer almaları, Almanya'daki İslami kuruluşların oldukça geç kalınan bu alanda Müslüman toplumun beklentilerini karşılamaya yönelik benzer çalışmalar yürütmesini beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda 2013 yılında Mannheim'de Lalezar adıyla açılan kreş, DİTİB çatısı altında resmi statüde açılan ilk kreş olma özelliğini taşımaktadır.²³

Müslüman-Türk nüfusun yoğun olduğu diğer şehirlerde de resmi statüde kreşlerin açılmasına yönelik çalışmalarını yürüten DİTİB, ayrıca camilerde “Kindermoschee” adıyla yeni bir programı daha uygulamaya koymaya hazırlanmaktadır. 4-6 yaş grubuna yönelik olarak iki dilli ve pedagojik ilkeler çerçevesinde hazırlanan “Kindermoschee” programı, her çocuğun haftada bir gün 3-4 saat katılım sağlamanın öngörüldüğü bir değerler eğitimi programıdır. İçeriği ve materyalleri tamamlanmış olan program ile dini, ahlaki ve milli değerlerin okul öncesi eğitim kapsamında gelecek nesillere aktarılması hedeflenmektedir. Programın, 2019-2020 eğitim-öğretim yılının başlamasıyla birlikte pilot uygulama olarak bazı derneklerde uygulamaya konulması planlanmaktadır.²⁴

1.2. Bed-i Besmele Programı

“Âmin Alayı” veya “Bed-i Besmele”, ilkokula başlayan çocuklar için cami içinde yapılan bir merasim programı olup, çocukların aidiyet, dayanışma ve birlikte yaşama duygularının geliştirilmesi ve eğitim hayatlarına besmele ile başarılı bir başlangıç yapmalarının sağlanması amacıyla geliştirilmiş bir programdır. Bunun yanında program, çocukların okula başlama heyecanlarının giderilmesi, okuma sevgisi kazanmaları ve arkadaşlarıyla kaynaşmaları gibi önemli pedagojik amaçları da bünyesinde barındırmaktadır. Hem çocuk hem aile hem de toplum zaviyesinden kıymetli ve anlamlı bir anı olarak hafızalarda yer alması umulan program, öğrencilere çeşitli hediyelerin takdim edilmesinin ardından yapılan dua ile sona ermektedir.²⁵ Eğitim-öğretim yılının başlamasıyla birlikte bütün DİTİB camilerinde uygulanan programın, standart bir formda icra edilmesi amacıyla DİTİB tarafından “Bed-i Besmele Rehberi” adıyla bir el kitapçığı hazırlanmıştır.²⁶

2. KUR'AN-I KERİM VE DİNİ BİLGİLER KURSLARI

İlk ve orta öğretim seviyesinde eğitim gören öğrencilerin temel düzeyde din eğitimi almalarını sağlamak amacıyla yürütülen Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler

²² Fowid, “Kindertagesstätten öffentlicher und freier Träger 2017”, erişim: 19 Haziran 2019, <https://fowid.de/meldung/kindertagesstaetten-oeffentlicher-und-freier-traeger-2017>.

²³ DİTİB, “DİTİB Lalezar Anaokulu 16 Eylül'de Mannheim'da açılıyor”, erişim: 27 Haziran 2019, <http://www.ditib.de/detail2.php?id=746&lang=en>; bk. Andreas Gorzewski, *Die Türkisch-Islamische Union im Wandel* (Wiesbaden: Springer Verlag, 2015), 124-125.

²⁴ DİTİB, *Faaliyet Raporu 2019* (Köln: 2019), 47.

²⁵ K1, bay, 44 yaş, Lisans; Bkz. Karlsruhe Din Hizmetleri Ataşeliği, “Almanya da Bir Geleneğimiz Daha Yaşatılıyor”, erişim: 12 Haziran 2019, <https://www.karlsruhedinatasesligi.com/haberler/bedi-besmele/>; Almanya Bülteni, “Okula duayla başladılar”, erişim: 16 Haziran 2019, <https://www.almanyabulteni.de/egitim/okula-duayla-basladilar>.

²⁶ DİTİB, *Bed'i Besmele Rehberi* (Köln: DİTİB Verlag, 2016), 1-16.

Kursları, Almanya'daki eğitim-öğretim yılının başlamasıyla birlikte başlamakta ve yaklaşık 10 ay boyunca devam etmektedir. Bütün DİTİB cami derneklerinde Cumartesi ve Pazar günleri 5 ders saati üzerinden uygulanan ve Kur'an'ı Kerim Yüzüne, Kur'an'ı Kerim Ezber, Temel Dini Bilgiler, Okuma Saati (Türkçe) ve Uygulama (Namaz) derslerinden oluşan bu program, ara tatillerde de hafta sonu kurslarına ek olarak hafta içi günlerde devam etmektedir. 7-9, 10-12, 13-15 yaş gruplarına yönelik olarak sürdürülen kurslarda, DİTİB tarafından Almanya'daki Müslüman toplumun ihtiyaçlarına yönelik olarak hazırlanan "Kur'an-ı Kerim ve Temel Din Dersleri Öğretim Programı"na göre eğitim verilmektedir.²⁷ Yılda yaklaşık 55.000 öğrencinin eğitim gördüğü kurslar²⁸, Almanya'daki Müslüman toplumun din eğitimi ihtiyacının karşılanması bakımından büyük önem arz etmektedir. Ders dilinin Türkçe olduğu kurslar, hem çocukların anadillerini öğrenme ve geliştirmelerine imkân sağlamakta, hem de anavatanlarıyla olan irtibatlarının sürdürülmesi noktasında önemli bir işlev görmektedir. Ayrıca, derslerde verimliliğin sağlanması adına ders kitaplarında bazı önemli kavramların karşılıkları Almanca olarak verilmekte, böylelikle öğrencilerin derslerdeki lisan kaynaklı anlama problemlerinin en aza indirilmesi hedeflenmektedir.²⁹

Bununla beraber; derslik olarak kullanılan mekânların önemli bir kısmının öğrenci sayısının artması sebebiyle eğitim öğretim için yeterli olmaması, öğrencilerin ve ailelerin derslere düzenli olarak devam edilmesi konusunda gereken önem ve özeni göstermemeleri, eğitimcilerin pek çoğunun pedagojik formasyona sahip olmaması, eğitimci, aile, öğrenci ve dernek yönetimi arasında vuku bulan iletişim problemleri gibi bazı eksikliklerin ve sorunların programın verimliliğini engellediği görülmektedir. Ancak, yenilenen veya henüz inşaatı tamamlanmamış camilerde fiziki ve teknik altyapının eğitim öğretime uygun olarak inşa edilmesi, eğitimcilerin yeterliklerinin artırılmasına yönelik seminerler düzenlenmesi, düzenlenen veli toplantıları ve etkinliklerle tüm muhatapların aidiyetlerinin güçlendirilerek iletişim sorunlarının giderilmesi suretiyle söz konusu problemlerin aşılmasına gayret gösterilmektedir.³⁰

Ayrıca camilerde mahalli ihtiyaç ve şartlar çerçevesinde yetişkinlere yönelik olarak; Kur'an-ı Kerim ve Temel Dini Bilgiler Kursları, Cenaze Hizmetleri Seminerleri, Aile Seminerleri ve milli-dini gün ve gecelere özgü programlar da tertip edilmektedir.³¹

3. GENÇ BİREYLERE YÖNELİK ÇALIŞMALAR

Gençlerin camilerdeki din derslerine katılma konusundaki isteksizliklerine dair görüşme yaptığımız katılımcılar şu hususları vurgulamıştır: "Genç bireylerin

²⁷ Bk. Ditib, *Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler Öğretim Programı* (Köln: Ditib Verlag, 2017); K9, bay, 47 yaş, Lisans.

²⁸ Ditib, *Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler Kursları Uygulama Esasları 2018-2019* (Köln: 2019), 21.

²⁹ Bk. Ditib, *Camîye Gidiyorum 1* (Köln: Ditib Verlag, 2017).

³⁰ Bk. Yılmaz, "Almanya'da Ditib Camilerinde Hafta Sonu Uygulanan Kur'an Kurslarının Kısa Bir Analizi - Hamburg Örneği", 126-132.

³¹ K2, bay, 37 yaş, Lisans.

Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler Kurslarına katılımlarının genellikle 15-16 yaşlarından itibaren ciddi oranda azalması ve cami dışı alanlarda kendilerini konumlandırmaları, hem aileler de hem de Müslüman toplumda tedirginliğe sebep olmakta; bu durum gençler için daha farklı ve etkili çalışmaların yapılması gerekliliğini beraberinde getirmektedir. Söz konusu durum sebebiyle gençlik çalışmalarına daha fazla önem verilmekte, düzenlenen çeşitli programlar vesilesiyle gençlerin cami aidiyetlerinin güçlendirilmesine ve derneklerde aktif görev almalarının sağlanmasına gayret gösterilmektedir.”³²

3.1. Gençlik Sohbetleri

Gençlere yönelik düzenlenen söz konusu programa dair K8 ve K9 kodlu katılımcılar şu hususlara dikkat çekmiştir: “Gençlerin bilgili, ahlaklı ve erdemli yetişmelerine, milli manevi değerleri, insani haslet ve faziletleri sonraki nesillere aktarmalarına ve her yönden kendisini geliştiren dinamik bir genç nüfusun oluşmasına katkı sağlamak amacıyla 2018 yılı eylül ayından itibaren her hafta Cuma günleri bütün DİTİB camilerinde “Gençlik Sohbetleri” düzenlenmektedir. Gençlere yönelik dini ve manevi rehberlik amacıyla uygulamaya konan bu program vesilesiyle, gençlerle birebir iletişim kurularak onların sorumluluk sahibi olmaları, yeteneklerini geliştirmeleri, akıl ve ruh sağlıklarını muhafaza edebilmek için inanç ve ibadet konularında bilinçlendirilmeleri ve sahih dini bilgi kaynağı olarak camiye benimsemeleri hedeflenmektedir. Eğitsel bir sürecin takip edildiği, gençlerin ilgisini çeken sosyo-kültürel etkinliklerin organize edildiği ve zaman zaman alanında yetkin kişilerin katılımıyla zenginleştirilen bu programlarda, gündem maddeleri gençlerin fikir ve talepleri doğrultusunda tespit edilmektedir. Bazı derneklerde Almanca olarak da yürütülen söz konusu programlara Almanya genelinde her ay yaklaşık 10.000’in üzerinde genç katılım sağlamaktadır.”³³

3.2. Değerler Eğitimi Programı

Gençlere yönelik gerçekleştirilen değerler eğitimi programı hakkında katılımcılar şu hususların önemine değinmiştir: “Ortaöğretim düzeyinde eğitim gören 13-17 yaş aralığındaki öğrencilere yönelik olarak hazırlanan bu program 2014 yılından itibaren uygulanmakta olup, programa katılan öğrenciler 15 gün boyunca Türkiye’de gezi ve eğitim programlarına katılmaktadırlar. Program ile yurtdışında yaşayan Türk vatandaşların çocuklarının dini, ahlaki ve milli kimliklerinin güçlendirilmesi ve muhafaza edilmesi, tarihi ve kültürel kökenleri ile buluşturulması, yaşadıkları topluma uyum sağlayarak daha başarılı bireyler olmalarına katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Türkiye’nin farklı şehirlerinde Diyanet İşleri Başkanlığı’nın koordinesinde organize edilen programlara her tatil döneminde yaklaşık 100 öğ-

³² K7, bay, 38 yaş, Doktora; K3, bay, 39 yaş, Yüksek Lisans; K8, bay, 49 yaş, Lisans; K9, bay, 47 yaş, Lisans. Bk. Yerkazan, “Öğrencilerin Gözüyle Almanya’da Cami Dersleri”, 178; bk. Nurullah Uslu, *Almanya’daki Müslüman Gençlerin Camilerden Beklentileri*, (Münih: Grin Verlag, 2013), 25-70.

³³ K8, bay, 49 yaş, Lisans; K9, bay, 47 yaş, Lisans; K4, bay, 36 yaş, Lisans.

renci katılmakta ve katılımcılar İstanbul, Çanakkale, Bursa, Ankara gibi önemli şehirleri uzman şehir rehberleri eşliğinde ziyaret etme fırsatı bulmaktadırlar.”³⁴

Yine aynı amaçlarla Almanya'daki resmi okul tatillerinde genç ve yetişkin gruplarına yönelik kültür gezileri organize edilerek Endülüs, Balkanlar, Buhara, Kudüs, Mısır ve Türkiye'nin özellikle Marmara, Karadeniz, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerine seyahatler gerçekleştirilmektedir.³⁵

3.3. Eğitim Umresi

Gençlerin erken yaşlarda kutsal beldeleri ziyaret ederek dini ve sosyal kazanımlar edinmeleri ve farkındalıklarını güçlendirmeleri amacıyla 2017 yılı Ocak ayından itibaren yılbaşı tatil dönemlerinde her yıl düzenli olarak umre organizasyonu gerçekleştirilmektedir. “Eğitim Umresi” olarak adlandırılan ve sadece 18-25 yaş aralığındaki gençlerin katılma imkânına sahip olduğu bu program, tamamen eğitim temasıyla gerçekleştirilmekte ve katılımcıların teorik, pratik ve manevi anlamda kazanımlar edinmeleri hedeflenmektedir. Ziyaret mekânlarında ve otellerde gençlere yönelik çeşitli etkinliklerin gerçekleştirildiği programa 2017 yılında yaklaşık 2000³⁶, 2018 yılında 1000'in üzerinde genç katılmıştır.³⁷ Genç yaşlarda bu tecrübenin kazanılmasını teşvik etmek amacıyla umre ücretinin yaklaşık %35'ini finanse eden DİTİB, eğitim ve ibadetin bir arada yürütüldüğü bu tecrübeyi pek çok gencin yaşaması için gayret göstermektedir.³⁸

4. REHBERLİK VE DANIŞMANLIK HİZMETLERİ

Cami dışı alanlarda dini danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, günümüzde oldukça ihtiyaç duyulan önemli hizmet alanlarından biridir. Söz konusu çalışma alanıyla ilgili DİTİB, hem program ihtiyacının karşılanmasına yönelik olarak “İslami Manevi Rehberlik”e dair bir eğitim programı ve içeriği hazırlanması, hem de danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini sunacak yetkili uzman kişilerin eğitilmesi ve yetiştirilmesi konularında çalışmalarını sürdürmektedir. Hapishane, hastane, yaşlılar yurdu, bağımlılık tedavi merkezleri, bakım hizmetlerinin yürütüldüğü çeşitli kuruluşlar gibi pek çok alanda görev yapması gereken bu kişilerin, Hapishane Manevi Rehberliği, Hastane Manevi Rehberliği, Acil Durum (Kriz anında müdahale) Manevi Rehberliği ve Çeşitli Sosyal Gruplara Yönelik Manevi Rehberlik alanlarında eğitilmeleri ve görevlendirilmeleri öngörülmektedir.³⁹

³⁴ K9, bay, 47 yaş, Lisans; K4, bay, 36 yaş, Lisans; bk. Diyanet TV, “Diyanet'in Değerler Eğitimi”, erişim: 16 Haziran 2019, <https://www.youtube.com/watch?v=N6UTN1UBZxM>, 00:01-02:55.

³⁵ DİTİB, *Faaliyet Raporu 2019*, 19.

³⁶ DİTİB, “Öğrencilere Yönelik Eğitim Umresi Devam Ediyor”, erişim: 25 Haziran 2019, <http://www.ditib.de/detail2.php?id=1115&lang=en>.

³⁷ DİTİB, “Diyanet İşleri Başkanı Erbaş, DİTİB gençliğiyle Uhud'da buluştu”, erişim: 25 Haziran 2019, <http://www.ditib.de/detail2.php?id=1189&lang=en>.

³⁸ DİTİB, *Faaliyet Raporu 2019*, 21.

³⁹ DİTİB, “İslami Manevi Rehberlik”, erişim: 25.05.2019, <http://www.ditib.de/default1.php?id=6&sid=-2&lang=en>.

Günümüzde manevi rehberlik hizmetlerine en çok ihtiyaç duyulan alanlardan biri hapisaneler olup, çeşitli sebeplerle cezaevlerinde bulunan Müslüman mahkûmlara cezaevlerine en yakın DİTİB derneklerindeki din görevlileri marifetiyle din eğitimi ve manevi rehberlik hizmeti sunulmaktadır. Son yıllarda bazı eyaletlerdeki cezaevlerinde manevi rehberlik faaliyetlerinin yürütülmesine izin verilmemesi suretiyle kısıtlamalar yaşanmakla birlikte⁴⁰, yönetimlerinden izin alınabilen cezaevlerinde, bayram ve Cuma namazları kıldırılmaktadır. Mahkûmların Kur'an-ı Kerim ve takvim gibi ihtiyaçlarının karşılanması hususlarında da katkı sağlayan DİTİB, bu hizmetleri sadece Müslüman Türklere değil, özellikle Uluslararası İlahiyat Programı mezunu sözleşmeli din görevlileri aracılığıyla diğer Müslüman mahkûmlara da sunmaktadır.⁴¹

Bunun yanında Federal Sağlık Bakanlığı'nın desteği ile oluşturulan "Almanya Hospis ve Palyatif Bakım Koordine Merkezi" tarafından yapılan çalışmalara aktif katılım sağlayarak Müslümanların hospis⁴² ve palyatif bakım hizmetlerinden daha fazla yararlanması için gayret gösteren DİTİB, hastanelerde, huzurevlerinde, hospis ve palyatif bakım merkezlerinde⁴³ bulunan Müslümanlara, alanında uzman personel aracılığıyla birebir dini rehberlik ve danışmanlık hizmeti sunmaktadır. Ayrıca "DİTİB Danışma Hattı" vasıtasıyla da Almanya genelinde yaşayan Müslümanların problem ve sorularına çözüm sunmaya gayret göstermektedir.⁴⁴

Manevi Rehberlik (Seelsorge) hizmetlerine yönelik yürütülen çalışmaların 2015 yılında genel merkez bünyesinde oluşturulan 'Manevi Rehberlik Bürosu'nun faaliyete geçmesiyle somutlaştırılması, İslami manevi rehberlik üzerine yürütülen çalışmalar konusunda ciddi bir mesafe kat edildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Çünkü hâlihazırda Katolik kilisesinin Caritas⁴⁵ ve yan kuruluşları, Protestan kilisesinin Diakoni⁴⁶ ve yan kuruluşları ve Yahudi cemaatinin Zentralwohlfahrtsstelle der Juden in Deutschland⁴⁷ (ZWST) örgütlenmeleri aracılığıyla kurumsal düzeyde yürüttüğü manevi rehberlik hizmetleri, henüz Müslümanlar tarafından oluşturulmuş benzer çatı örgütlenmelerinin oluşturulamaması sebebiyle

⁴⁰ K6, bay, 46 yaş, Yüksek Lisans; Bk. Deutsche Welle, "Aşağı Saksonya'daki cezaevlerinde Ankara'dan gönderilen imamlar çalışmayacak", erişim: 3 Temmuz 2019, <https://www.dw.com/tr/a%C5%9Fa%C4%9F%C4%B1-saksonyadaki-cezaevlerinde-ankaradan-g%C3%B6nderilen-imamlar-%C3%A7al%C4%B1%C5%9Famayacak/a-47284553>.

⁴¹ DİTİB, *Faaliyet Raporu 2019*, 67.

⁴² Hospis, yaşamının son döneminde bulunan hastalara, mevcut olan tüm tedavi yöntemlerinin denenmesine karşın sonuç alınmamasından dolayı artık aktif tedavi uygulanmadığı ya da bir tedavi aramanın çoktan bırakıldığı, palyatif bakım felsefesi eşliğinde hastadaki rahatsız edici semptomların kontrol edildiği ve yaşam kalitesinin mümkün olan en iyi seviyede tutularak, bu bireylere yaşamlarının son dönemlerini geçirmeleri için kurumsal bünye içinde sunulan bir sağlık hizmetidir. Stefan Dresske, *Sterben im Hospiz - Der Alltag in einer alternativen Pflegeeinrichtung* (Frankfurt: Campus Verlag GmbH, 2005), 13; Ethno-Medizinisches Zentrum e. V., *Hospis ve Palyatif Bakım Hizmeti* (Hannover: Unidruck, 2016), 3-4.

⁴³ Bk. Ethno-Medizinisches Zentrum e. V., *Hospis ve Palyatif Bakım Hizmeti*, 3-4.

⁴⁴ DİTİB, *Faaliyet Raporu 2019*, 54.

⁴⁵ Bk. Caritas, "Die Caritas in Deutschland und weltweit", erişim: 14.05.2019, <https://www.caritas.de/die-caritas/wofuerwirstehen/>.

⁴⁶ Bk. Diakonie, "Über uns", erişim: 14.05.2019, <https://www.diakonie.de/>.

⁴⁷ Bk., "Wir über uns", erişim: 14.05.2019, <https://www.zwst.org/de/zwst-ueber-uns/>.

Müslümanlara yönelik olarak kurumsal düzeyde yürütülememektedir. Bu kapsamda DİTİB'in müstakil olarak sürdürdüğü konsept hazırlama süreci devam etmekte olup, konuyla ilgili Almanya'daki ilahiyat merkezleri⁴⁸ ve kamu kuruluşlarıyla karşılıklı destek ve yardım konusundaki iş birliği devam etmektedir.⁴⁹

5. MÜHTEDİLERE YÖNELİK SEMİNERLER

2016 yılında başlayan ve Almanya'da yaşayan mühtedilere yönelik "Müslümanlar için İslam'a Giriş" adı altında talep durumuna göre gerçekleştirilen seminerler yaklaşık 7-8 hafta boyunca devam etmektedir. DİTİB derneklerinde ihtida belgesi verilen kişilere davet mektupları gönderilerek bu seminerlere katılımları teşvik edilmektedir. İslam'ın temel konularının aktarıldığı seminerlerde iman esasları, İslam'ın şartları, temizlik, mükellefin fiilleri, Kur'an'ın ana konuları, Hz. Peygamber'in hayatı ve İslam ahlakı konuları üzerine seminerler gerçekleştirilerek, muhatapların ihtiyaç duydukları konulardaki bilgi eksikliklerinin tamamlanması hedeflenmektedir.⁵⁰

6. UYGULAMALI DİN HİZMETLERİ SEMİNERLERİ

Almanya'daki muhtelif üniversitelerde açılan İslam ilahiyat merkezlerinde eğitim gören öğrencilerin cami hizmetlerine yönelik yeterliliklerinin artırılması amacıyla DİTİB Akademi bünyesinde "Uygulamalı Din Hizmetleri Sertifika Programı" hazırlanmıştır. Dini ve etnik farklılıklar, iletişim, manevi rehberlik ve danışmanlık, farklı yaş gruplarına yönelik din eğitimi örnekleri, cami içi din hizmetleri, hitabet, fıkıh ve Kur'an-ı Kerim gibi derslerin yer aldığı program A, B ve C seviyelerinde uygulanmaktadır. Uygulamalı Din Hizmetleri Programı, "Sertifika A" programının 2014 yılı Mart ayında, "Sertifika B" programının 2014 yılı Eylül ayında ve son aşama olan "Sertifika C" programının 2015 yılı Mart ayında gerçekleştirilmesi suretiyle tamamlanmıştır. Almanya'daki üniversitelerin İslam ilahiyat bölümlerinde okuyan öğrenciler için önemli kazanımlar sağlayan programın, önümüzdeki dönemlerde sürdürülmesi öngörülmektedir.⁵¹

7. ULUSLARARASI İLAHİYAT PROGRAMI

Almanya'da yaşayan Türk vatandaşlarının din eğitimi ve din hizmetleri alanlarındaki ihtiyaçlarının karşılanmasında, bu ülkenin diline ve kültürüne hâkim yeni nesillerden yararlanılması gittikçe önem ve değer kazanan bir husustur. Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın yaşadıkları topluma uyum

⁴⁸ Söz konusu ilahiyat merkezleri Frankfurt, Erlangen-Nürnberg, Münster, Osnabrück ve Tübingen üniversitelerinde bulunmaktadır.

⁴⁹ Ditib, *Faaliyet Raporu 2019*, 55.

⁵⁰ Ditib, *Faaliyet Raporu 2019*, 40.

⁵¹ Ditib, *Faaliyet Raporu 2014* (Köln: 2014), 33; Ditib, "DİTİB Akademisi '2015 Uygulamalı Din Hizmetleri 3. Dönem' Programı Başladı", erişim: 26 Ağustos 2019, <http://ditib.de/detail2.php?id=928&lang=en>

sürecinde kendilerine rehberlik edebilecek, İslam'ın ahlak eksenli dindarlığını, toplumsal paylaşım ve katılımı destekleyici özelliğini bilen ve ülkemiz kültür ve birikimini temsil liyakatini haiz vasıflı kadroların yetiştirilmesi amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı ve DİTİB işbirliğiyle 2006 yılında “Uluslararası İlahiyat Programı - UİP” hayata geçirilmiştir.⁵² Uluslararası İlahiyat Programı'na başvuran ve mülakatlarda başarılı olan öğrenciler, Türkiye'deki 6 ilahiyat fakültesinden birinde öğrenim imkânı kazanmakta⁵³ ve öğrencilerin öğrenim masrafları DİTİB ve TDV tarafından finanse edilmektedir.⁵⁴

Mesleğe yönelik yeterliliklerinin ve kazanımlarının artırılması amacıyla, fakülte'deki eğitimlerinin dışında Kur'an-ı Kerim, Hitabet, İmamet ve Arapça üzerine ek ders imkânı sunulan öğrencilere, yaz tatillerinde de Almanya'daki camilerde staj imkânı sağlanmaktadır. İlahiyat eğitimini başarıyla tamamlamalarının ardından DİB bünyesinde Almanya'da “sözleşmeli din görevlisi” statüsünde istihdam edilen Uluslararası İlahiyat Programı mezunları, kamu hizmetine başlamalarının akabinde ‘Hizmete Hazırlık Eğitim Programı’na alınmaktadırlar. DİTİB tarafından düzenlenen bu seminerlerde, Mevzuat, Teşkilat ve Temel Hizmet Alanları, Temel Dini Hizmetler Bilgisi, Din Eğitimi, Kur'an-ı Kerim ve Temel Dini Bilgiler Öğretimi, İslam'a Dair Güncel Meseleler, Manevi Rehberlik ve Dini-Sosyal Hizmetler konuları hakkında eğitim verilmektedir. Katılımcılardan K8, yatılı ve uzun süreli olarak gerçekleştirilen bu seminerlerle DİTİB'in, Almanya'daki Müslüman nesillerin günlük yaşantılarını iyi bilen, sahih dini bilgi birikimine sahip nitelikli insan kaynağının yetiştirilmesine ve sahaya kazandırılmasına yönelik katkı sağlamayı amaçladığını ifade etmektedir.⁵⁵

Bununla beraber UİP mezunlarının, din hizmetleri alanında ihtiyaç duyulan meslekî ve pratik yeterliklerinde eksiklikler olduğu; Türkçe altyapılarının günlük konuşma dili ve orta seviyede yazma düzeyinde olduğu; görevin tanımı, içeriği, hizmet alanı, çalışma şartları, sosyal ve özlük hakları gibi konularda bazı kısıtlamalarla karşılaştıkları; lisans eğitimi sonrasında lisansüstü eğitime devam etme veya evlilik sebebiyle Türkiye'de kalmayı tercih ettikleri görülmektedir. Zikredilen problemlerin, programdan beklenen verimliliği kısmen de olsa engellemesi mümkünse de UİP mezunlarının, Türkiye'de kök değerleri keşfedip yeniden yorumlayarak, doğup büyüdükleri, eğitim aldıkları, sosyal çevre edindikleri, yerel kültürüne aşina oldukları toplumun birlikte yaşama çabasına katkı sağlamaları beklenmektedir.⁵⁶

⁵² Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 23/01/2006 tarih ve B.02.1.DİB.0.76.00.03-282-328 sayılı yazısı ile Yükseköğretim Kurulu Başkanlığına gönderdiği Uluslararası İlahiyat Programı Proje Taslağı.

⁵³ UİP programı, Ankara, Marmara, İstanbul, Uludağ, Necmettin Erbakan ve 29 Mayıs üniversitelerinde bulunmaktadır.

⁵⁴ DİTİB, *Faaliyet Raporu 2019*, 33.

⁵⁵ K8, bay, 49 yaş, Lisans.

⁵⁶ İsmail Erşahin, “Bir Diyanet Projesi Olarak UİP”, *Diyanet İlmî Dergi* 51/2 (2015): 134-145.

8. EĞİTİM YARDIMLARI

DİTİB, İslam kültür ve medeniyetinin doğru ve bilimsel bir düzeyde öğrenilmesini ve tanıtılmasını desteklemek, dinî, sosyal, kültürel ve entelektüel değişim ve gelişmeler üzerine çalışan Almanya'daki araştırmacılar için bilgi birikimi oluşturmak, Müslüman ilim adamlarının yetişmesi ve nitelikli İslâmî araştırmaların yapılması için katkı sağlamak amacıyla çalışmalarını sürdürmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'de çeşitli lisans programlarında öğrenim gören 750 öğrenciye ve Almanya'da çeşitli lisans programlarında öğrenim gören 750 öğrenciye yılda bir kez eğitim yardımı yapılmaktadır. Ayrıca İslami Düşünceleri Destekleme Programı kapsamında⁵⁷ Almanya'da İslam İlahiyatı alanında yüksek lisans yapan öğrencilere aylık 800 euro, doktora yapan öğrencilere 1000 euro öğrenim yardımı sağlanmaktadır.⁵⁸ Söz konusu yardımların büyük bölümünü her yıl Ramazan ayında organize edilen zekât-fitre kampanyalarından sağlanan gelirle finanse eden DİTİB, böylece Almanya'daki Müslüman toplumun tasarruflarını yine Almanya'daki Müslüman topluma katkı sağlayan bir katma değere dönüştürmekte ve bu ülkedeki Müslüman varlığının devamlılığının sağlanması açısından bir aracılık işlevi görmektedir.⁵⁹

Ayrıca, masrafları DİTİB tarafından karşılanmak üzere ağırlıklı olarak Almanya'daki ilahiyat merkezlerinin bulunduğu bölgelerde cami dernekleri bünyesinde açılan öğrenci evlerinin hem öğrencilerin barınma ihtiyaçlarını karşıladığı hem de dini-millî aidiyet ve kimliklerini muhafaza etme noktasında Müslüman toplumun beklentilerine cevap verdiğini görmekteyiz. K5 kodlu katılımcı, açılan öğrenci evlerinin talebi karşılamakta yetersiz kalması ve yüksek öğrenim imkânlarının yoğun olduğu bölgelerde daha büyük ve kurumsal projelere ihtiyaç duyulması sebebiyle, DİTİB'in ihtiyaca ve beklentilere cevap verebilecek nitelikte çalışmalar yürütmesi gerektiğini ifade etmektedir.⁶⁰ Hali hazırda 320 öğrenciye hizmet sunan DİTİB, gelecek dönemlerde bu sayının artırılmasına yönelik çalışmalarını sürdürmektedir.⁶¹

9. YAYIN FAALİYETLERİ

İslam ilahiyatı üzerine muhtelif eserler hazırlama faaliyetlerinin yanı sıra çocuklara ve gençlere yönelik yayınların hazırlanmasına son yıllarda ağırlık veren

⁵⁷ Bugüne kadar yüksek lisans programlarından 53, doktora programlarından 8 öğrenci mezun olmuş olup, özellikle doktora programını başarıyla tamamlamış öğrencilerin tezleri Almanya'daki İslami literatüre katkı sağlaması amacıyla kitap olarak basılmıştır. DİTİB, Faaliyet Raporu 2019, 33. Kitap olarak basılan doktora tezleri için bk. Mahmut el-Wereny, *Mit Tradition In Die Moderne? Yusuf Al-Qaradawis Methodologie Der Fiqh-Erneuerung In Theorie Und Praxis* (Köln: DİTİB Verlag, 2017); Oliver Ritter, *Das Islamische Familienrecht Und Seine Relevanz Für In Deutschland Lebende Muslime* (Köln: DİTİB Verlag, 2017); Mustafa Eren, *Die Diskussion Über Die Zeitgenössische Globalethik Im Kontext Von Hans Küng Und Ihvan As-Safa* (Köln: DİTİB Verlag, 2017); Ahmet Inam, *Die Theologischen, Juristischen Und Sozialen Dimensionen Der Sünde Im Koran* (Köln: DİTİB Verlag, 2017).

⁵⁸ DİTİB Genel Başkanı Kazım Türkmen'in açıklamaları ile ilgili bk. Youtube, "Avrupa'da Ramazan 17.05.2019", erişim: 20.05.2019, <https://www.youtube.com/watch?v=6y0FBc3zk90>, 17:45-21:00.

⁵⁹ DİTİB, *Faaliyet Raporu 2019*, 33.

⁶⁰ K5, bay, 49 yaş, Lisans.

⁶¹ DİTİB, *Faaliyet Raporu 2019*, 45-46.

DİTİB, yayın faaliyetlerini Almanya'daki Müslüman toplumun ihtiyaçları doğrultusunda sürdürmektedir. Hazırlanan yayınların içerik, kurgu ve tasarım olarak Almanya'daki okullarda kullanılan ders kitaplarına benzer bir formda hazırlanmasının, öğrencilerin hazırlanan eserlerle aralarındaki ilişkinin alışkın oldukları formda yürütülerek daha verimli bir eğitim süreci geçirmelerine yönelik olduğu ifade edilmektedir.⁶² Bu kapsamda;

Temel Dini Bilgiler ve Kur'an'ı Kerim kurslarına yönelik olarak; Avrupa'daki camiler için hazırlanmış müfredat programı olan "*Kur'an-ı Kerim ve Temel Din Dersleri Öğretim Programı*"; cami din dersi kitabı olarak Türkçe hazırlanan "*Camiye Gidiyorum-Öğrenci Ders Kitabı 1-2*", cami din derslerini verecek öğretmenler için derslerin nasıl verileceğine dair rehber niteliğinde hazırlanan "*Camiye Gidiyorum-Öğretici Kitabı 1*"; Almanca ve Türkçe olarak hazırlanan "*Kur'an Öğreniyorum*"; karekod tarama sistemi üzerinden dinleme de yapılabilen "*Ezber Kitabı - Kısa Sureler Namaz Duaları*" kitapları hazırlanmış, ayrıca "*Melekler benim için dua eder*", "*Beni ve Her şeyi Yaratan Allah*", "*Kaza ve Kader*" kitaplarının da Almanca tercümeleleri, hazırlanarak öğrencilerin istifadesine sunulmuştur.⁶³

Ayrıca Mayıs 2015 tarihinde DİTİB Akademi bünyesinde, son zamanlarda İslam din eğitimi konusunda artan ihtiyaç sebebiyle "İslam Din Eğitimi Koordinasyon Bürosu (Kompetenzzentrum)" oluşturularak, camilerde ve okullarda İslam din eğitiminin daha sağlıklı verilmesine yönelik içerik ve yayın çalışmaları da devam etmektedir.⁶⁴

Burada zikredilmesi gereken önemli çalışmalardan birinin de 2019 yılında ikincisi düzenlenen "DİTİB Kitap ve Kültür Fuarı" olduğu kanaatindeyiz. Ramazan ayı içerisinde Köln Merkez Camii'nde gerçekleştirilen fuara, yerli ve yabancı pek çok yayınevinin katılması, dini yayınların yurtdışındaki vatandaşlarımıza da ulaştırılması adına önemli bir boşluğu doldurduğu; ayrıca tezhip, ebru, kati', minyatür gibi kültürel mirasımızın pek çok formunun fuar vesilesiyle Almanya'da sergilenmesi, özellikle Alman toplumu ile Müslüman toplum arasındaki ilişkilerin pozitif bir seyirde gelişme göstermesine önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.⁶⁵

⁶² Ditib Yayın Koordinatörü Sami Alphan'ın açıklamaları için bk. Youtube, "Avrupa'da Ramazan 17.05.2019", erişim: 20.05.2019, <https://www.youtube.com/watch?v=6y0FBc3zk90>, 1:04:10-1:06:10.

⁶³ Bk. Ditib, *Kur'an-ı Kerim ve Temel Din Dersleri Öğretim Programı* (Köln: Ditib Verlag, 2017); Ditib, *Camiye gidiyorum 1* (Köln: Ditib Verlag, 2016); Ditib, *Camiye gidiyorum 2* (Köln: Ditib Verlag, 2018); Ditib, *Camiye gidiyorum 1 - Öğretici Kitabı* (Köln: Ditib Verlag, 2017); Ditib, *Kur'an Öğreniyorum-İch Lerne Den Koran Lesen* (Köln: Ditib Verlag, 2016); Ditib, *Ezber Kitabı Kısa Sureler Namaz Duaları* (Köln: Ditib Verlag, 2017); Elif Arslan, *Die Engel beten für uns* (Köln: Ditib Verlag, 2015); Rabia Gülcan, *Allah hat mich und alles andere erschaffen* (Köln: Ditib Verlag, 2015); Rabia Gülcan, *Allah kennt mein Schicksaal* (Köln: Ditib Verlag, 2016); Hatice Demirbağ, *Allahs Bücher sind meine Schätze* (Köln: Ditib Verlag, 2018).

⁶⁴ Yakup Coştu - M. Akif Ceyhan, "DİTİB'in Din Eğitimi Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/1 (2015): 49.

⁶⁵ Ditib, *Faaliyet Raporu 2019*, 28-29.

10. İHTİSAS KÜTÜPHANESİ

Fiziki ve teknik açıdan günümüz ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte hazırlanan ve DİTİB Genel Merkez binasında bulunan kütüphane 2016 yılında hizmet vermeye başlamıştır. İslam ilahiyatıyla ilgili özellikle Temel İslam Bilimleri başta olmak üzere diğer pek çok alandaki ihtiyacı karşılamak ve ilâhiyat alanında nitelikli ilim adamlarının yetişmesine katkıda bulunmak maksadıyla oluşturulan kütüphanede, ağırlıklı olarak Arapça, Türkçe ve Almanca eserler yer almaktadır.⁶⁶ Yeni çıkan eserlerin düzenli olarak kütüphane kataloğuna dâhil edilmesiyle sürekli güncellenen ve geliştirilen kütüphane, saha araştırmacılarının ve uzmanlarının ilmî faaliyetleri için uygun bir çalışma imkânı sunmakta ve gelecekte Almanya'da İslam ilahiyatı alanında önemli bir boşluğu doldurması öngörülmektedir.

Kütüphane'de gerçekleştirdiğimiz gözlemlerimize göre; mevcut eser sayısının hâlihazırda 10.000'in üzerinde olduğu; kaynakların daha çok İslam ilahiyatı üzerine yapılmış çalışmalardan müteşekkil olduğu; eserlerin lisans öğrencilerinin ihtiyaçlarını rahatlıkla karşılayabilecek yeterlilikte olmakla birlikte, yüksek lisans ve üzeri çalışmalar için hali hazırda geliştirilmeye muhtaç olduğu; Almanya'daki kütüphanelerin çalışma saatleri baz alındığında kütüphanenin kullanım vakitlerinin araştırmacılar için uygun olduğu tespit edilmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Almanya'daki Türk vatandaşlarının din hizmetleri noktasındaki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulmuş olan DİTİB, Almanya'da yaşayan Türk toplumu başta olmak üzere bütün Müslümanlara yönelik din hizmeti faaliyetleri yürüten bir sivil toplum kuruluşudur. DİTİB bünyesinde hemen hemen her yaş grubuna yönelik din eğitimi hizmeti sunulmaktadır. Okul öncesi yaş grupları için Kindermoschee ve Bed-i Besmele programları; ilköğretim düzeyindeki öğrenciler için Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler programları; genç bireyler için Gençlik sohbetleri, Değerler Eğitimi Programı ve Eğitim Umresi programları ve yetişkinler için çeşitli seminer ve kurs programları düzenlenmektedir. Zikredilen programlara yönelik yayın ve tercüme faaliyetleri de gerçekleştiren kuruluş, özellikle Türk kökenli Müslüman toplumun talep ve ihtiyaçları doğrultusunda çalışmalarını sürdürmekte ve Almanya'da din eğitimine yönelik ihtiyaçların karşılanması noktasında önemli bir eksikliği gidermektedir.

DİTİB, cami dışı alanlarda da din eğitimine yönelik faaliyetler yürütmektedir. Kuruluşun bu alanda gerçekleştirdiği önemli çalışmalarından birisi, İslami manevi rehberlik ve dini danışmanlık hizmetleridir. Hapishane, hastane, yaşlılar yurdu ve bağımlılık tedavi merkezleri gibi çeşitli kuruluşlar bünyesinde yürütülen manevi rehberlik ve danışmanlık hizmetleri, Almanya'daki Müslüman nüfusun ihtiyaç duyduğu önemli hizmet kalemlerinden birini oluşturmaktadır. Ayrıca

⁶⁶ Ditib, *Faaliyet Raporu 2019*, 42.

DİTİB, mühtedilerin yeni dâhil oldukları din de ihtiyaç duydukları bilgileri elde edebilmeleri ve eksikliklerini giderebilmeleri amacıyla İslam'a Giriş seminerleri düzenlemektedir.

Almanya'da yaşayan Türk vatandaşlarının din eğitimi ve din hizmetlerine yönelik ihtiyaçlarının karşılanmasında Almanya'da yetişen nesillerden yararlanılması amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı ve DİTİB iş birliğiyle hayata geçirilen UIP programı, DİTİB'in yükseköğrenime yönelik yürüttüğü önemli faaliyetlerden biridir. Ayrıca DİTİB, ağırlıklı olarak Almanya'daki ilahiyat merkezlerinin bulunduğu bölgelerdeki cami dernekleri bünyesinde öğrenci evleri açarak öğrencilerin barınma ihtiyaçlarını karşılamakta ve gerçekleştirdiği eğitim yardımlarıyla Müslüman ilim adamlarının yetişmesi ve nitelikli İslâmî araştırmaların yapılması için katkı sağlamaktadır.

DİTİB'in İslam din eğitimi alanında gerçekleştirdiği faaliyetlerle Müslüman toplumun pek çok kesimine hitap ettiği, özellikle Türk kökenli Müslümanların dini aidiyet ve kimliklerinin korunmasına ve güçlendirilmesine yönelik çalışmalar ifa ettiği ve din eğitimi noktasında Almanya'da önemli bir eksikliği giderdiği görülmektedir. Her ne kadar Alman makamlarıyla DİTİB arasında son yıllarda sorunlu bir diyalog süreci söz konusu olsa da kuruluşun, Almanya'da İslam din eğitimi alanındaki her türlü çalışmada önemli bir muhatap olacağı öngörülmektedir.

Burada, çalışma esnasında tespit ettiğimiz bazı hususlara dair öneri ve değerlendirmelerin zikredilmesinin de yerinde olacağı kanaatindeyiz.

Din eğitimi hizmet alanının günümüzde oldukça genişlemesi sebebiyle DİTİB derneklerinde görevlendirilecek din görevlilerinin, mesleki yeterliliklerinin yanında din eğitimi, psikoloji ve sosyoloji alanlarında da yeterli alt yapıya sahip olmaları hususu, din eğitimi çalışmalarının verimliliği açısından göz ardı edilmemelidir. Bununla beraber, din eğitimi faaliyetlerinin yürütüldüğü mekânların fiziki ve teknik açıdan iyileştirilmesine yönelik çalışmalar, din eğitimi faaliyetlerinin ehemmiyet ve nitelik kazanmasına önemli katkılar sağlayacaktır.

Kuruluşun, gençlere yönelik yürütülen programların verimliliğinin artırılması için gençlerin ilgi ve ihtiyaçlarının tespit edilmesine yönelik çalışmalar yapması gerektiği düşüncesindeyiz. Sadece dini yayınlar alanında değil, sosyal medya ve video paylaşım siteleri üzerinden de özellikle genç bireylerin sahih dini bilgiye ulaşabileceği konulu videoların hazırlanarak söz konusu platformlarda aktif olarak yer alması, günümüz şartları bağlamında bir zorunluluk teşkil etmektedir.

DİTİB'in yürüttüğü önemli hizmetlerden biri olan manevi rehberlik hizmetlerinin, manevi rehberlik konusunda toplumun bilinçlendirilmesine yönelik materyaller ve programlar hazırlamak, fahri manevi rehber yetiştirme programları düzenlemek ve manevi rehberlik çağrı merkezi oluşturmak suretiyle kapsamının genişletilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Ayrıca mühtedilere yönelik gerçekleştirilen seminerlerin, ilahiyat eğitimi yanında sosyoloji ve psikoloji konularında da yetkinliği olan uzman personel tarafından verilmesinin daha verimli olacağı düşünülmektedir.

DİTİB'in en önemli çalışmalarından biri olan Uluslararası İlahiyat Programı'nın, mevcut haliyle kurumun insan kaynağı ihtiyacını arzu edilen derecede henüz karşılamadığı görülmektedir. Bu nedenle Almanya'daki ihtiyaçlar ve çalışma alanı doğrultusunda programın içeriğinin gözden geçirilmesinin ve ilgili öğrencilerin DİTİB bünyesinde çalışmalarını teşvik edecek bazı tedbirlerin alınması gerekmektedir. Ayrıca, yükseköğrenim gören öğrencilere yönelik çalışmalardan biri olan ve nitelikli insan kaynağının yetiştirilmesi amacıyla başlatılan öğrenci evi çalışmalarının, öğrenci yurtlarının açılmasına yönelik çalışmalarla kapsamının genişletilmesine ve geliştirilmesine ihtiyaç olduğunu düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

- Almanya Bülteni. "Okula duayla başladılar". Erişim: 16 Haziran 2019. <https://www.almanyabulteni.de/egitim/okula-duayla-basladilar>.
- Baliç, İsmail. "Almanya". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt: 520-522. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Bertelsmann Stiftung. *Almanya'daki Müslümanlarda Dindarlık*. Osnabrück: Dom Medien GmbH, 2008.
- Bundesministerium des Innern. "Almanya'daki Müslüman Yaşam Şekli". Erişim: 28 Ağustos 2019. https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Downloads/Infothek/Sonstige/muslimisches-leben-kurz-fassung-tuerkisch.pdf?__blob=publicationFile
- Caritas. "Die Caritas in Deutschland und weltweit". Erişim: 14.05.2019. <https://www.caritas.de/diecaritas/wofuerwirstehen/>
- Coştu, Yakup - Ceyhan, M. Akif. "DİTİB'in Din Eğitimi Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme". *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/1 (2015): 39-51.
- Çelik, Celaleddin. "Almanya'da Türkler: Sürekli Yabancılaşma, Kültürel Çatışma ve Din". *Milel ve Nihal Dergisi* 5/3 (2008): 105-142.
- Deutsche Islam Konferenz. "Almanya'daki Müslümanların Tarihi". Erişim: 10.05.2019. <http://www.deutsche-islam-konferenz.de/DIK/TR/-Magazin/Lebenswelten/ZahlenDatenFakten/GeschichteIslam/geschichteislam-node.html>
- Deutsche Welle. "Almanya kendi imamını yetiştirecek". Erişim: 2 Mayıs 2018. <http://www.dw.com/tr/almanya-kendi-imam%C4%B1n%C4%B1-yeti%C5%9Ftirecek/a-5312303>
- Deutsche Welle. "Berlin DİTİB-Ankara ilişkisinden rahatsız". Erişim: 28 Haziran 2019. <https://www.dw.com/tr/berlin-ditib-ankara-ili%C5%9Fkisinden-rahats%C4%B1z/a-43276940>
- Deutsche Welle. "DİTİB ile Ankara arasındaki mali bağ kesilebilir mi?". Erişim: 28 Haziran 2019. <https://www.dw.com/tr/ditib-ile-ankara-aras%C4%B1ndaki-mali-ba%C4%9F-kesilebilir-mi/a-46527070>

- Deutsche Welle. “DİTİB'den istifalarda ‘Ankara’ faktörü”. Erişim: 28 Haziran 2019. <https://www.dw.com/tr/ditib-ile-ankara-aras%C4%B1ndaki-maliba%C4%9F-kesilebilir-mi/a-46527070>.
- Diakonie. “Über uns”. Erişim: 14.05.2019. <https://www.diakonie.de/>
- Diyanet İşleri Türk İslam Birliği, DİTİB. *Bed'i Besmele Rehberi*. Köln: DİTİB Verlag, 2016.
- Diyanet İşleri Türk İslam Birliği, DİTİB. *Camiye Gidiyorum 1*. Köln: DİTİB Verlag, 2017.
- Diyanet İşleri Türk İslam Birliği, DİTİB. *Camiye Gidiyorum 2*. Köln: DİTİB Verlag, 2018.
- Diyanet İşleri Türk İslam Birliği, DİTİB. *Faaliyet Raporu 2014*. Köln: 2014.
- Diyanet İşleri Türk İslam Birliği, DİTİB. *Faaliyet Raporu 2019*. Köln: 2019.
- Diyanet İşleri Türk İslam Birliği, DİTİB. *Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler Kursları Uygulama Esasları 2018-2019*. Köln: 2019.
- Diyanet İşleri Türk İslam Birliği, DİTİB. *Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler Öğretim Programı*. Köln: DİTİB Verlag, 2017.
- Diyanet İşleri Türk İslam Birliği, DİTİB. “Amaç ve Hedefler”. Erişim: 1 Mayıs 2018. <http://www.ditib.de/default1.php?id=5&sid=10&lang=en>
- Diyanet İşleri Türk İslam Birliği, DİTİB. “DİTİB Akademisi ‘2015 Uygulamalı Din Hizmetleri 3. Dönem’ Programı Başladı”. Erişim: 26 Ağustos 2019. <http://ditib.de/detail2.php?id=928&lang=en>
- Diyanet İşleri Türk İslam Birliği, DİTİB. “DİTİB Lalezar Anaokulu 16 Eylül’de Mannheim’da açılıyor”. Erişim: 27 Haziran 2019. <http://www.ditib.de/detail2.php?id=746&lang=en>
- Diyanet İşleri Türk İslam Birliği, DİTİB. “Diyanet İşleri Başkanı Erbaş, DİTİB gençliğiyle Uhud’da buluştu”. Erişim: 25 Haziran 2019. <http://www.ditib.de/detail2.php?id=1189&lang=en>
- Diyanet İşleri Türk İslam Birliği, DİTİB. “İslami Manevi Rehberlik”. Erişim: 25.05.2019. <http://www.ditib.de/default1.php?id=6&sid=2&lang=en>.
- Diyanet İşleri Türk İslam Birliği, DİTİB. “Öğrencilere Yönelik Eğitim Umresi Devam Ediyor”. Erişim: 25 Haziran 2019. <http://www.ditib.de/detail2.php?id=1115&lang=en>
- Diyanet TV. “Diyanet’in Değerler Eğitimi”. Erişim: 16 Haziran 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=N6UTN1UBZxM>
- Dresske, Stefan. *Sterben im Hospiz - Der Alltag in einer alternativen Pflegeeinrichtung*. Frankfurt: Campus Verlag GmbH, 2005.
- Erşahin, İsmail. “Bir Diyanet Projesi Olarak UIP”. *Diyanet İlmî Dergi* 51/2 (2015): 125-146.
- Ethno-Medizinisches Zentrum e. V. *Hospis ve Palyatif Bakım Hizmeti*. Hannover: Unidruck, 2016.

- Fowid. "Kindertagesstätten öffentlicher und freier Träger 2017". Erişim: 19 Haziran 2019. <https://fowid.de/meldung/kindertagesstaetten-oeffentlicher-und-freier-traeger-2017>
- Gemici, Nurettin. "Uluslararası İlahiyat Projesi ve Diyanet İşleri Türk- İslam Birliği'nin Almanya'daki Din Hizmetlerine Katkısı". *Değerler Eğitimi Dergisi* 12/30 (2015): 181-211.
- Gencer, Mustafa. *Almanya'da Türkler ve İslâm*. Bursa: Akademi Yayınları, 2014.
- Gorzewski, Andreas. *Die Türkisch-Islamische Union im Wandel*. Wiesbaden: Springer Verlag, 2015.
- Hamuroğlu, Alp. *Alman İslamı*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2002.
- Karlsruhe Din Hizmetleri Ataşeliği. "Almanya da Bir Geleneğimiz Daha Yaşatılıyor". Erişim: 12 Haziran 2019. <https://www.karlsruhedinataşeliği.com/haberler/bedi-besmele/>
- Lemmen, Thomas. *Islamische Organisationen in Deutschland*. çev. Süheyla Ababay. Bonn: Friedrich Ebert Stiftung, 2000.
- Pew Research Center. "5 facts about the Muslim population in Europe". Erişim: 27 Ağustos 2018. <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/11/29/5-facts-about-the-muslim-population-in-europe/>
- Stegemann, Ursula Spuler. *Muslime in Deutschland*. Freiburg: Herder Verlag, 2002.
- Türkdoğan, Orhan. *Batı Almanya'da Türk İşçilerinin Sosyo Ekonomik Yapısı*. İstanbul: Dede Korkut Yayınları, 1977.
- Uçar, Bülent. *Imamausbildung in Deutschland: Islamische Theologie im europäischen Kontext*. Göttingen: V&R Unipress, 2010.
- Unat, Nermin Abadan. *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yuttaşlığa*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002.
- Uslu, Nurullah. *Almanya'daki Müslüman Gençlerin Camilerden Beklentileri*. Münih: Grin Verlag, 2013.
- Yerkazan, Hasan. "Öğrencilerin Gözüyle Almanya'da Cami Dersleri". *Diyanet İlmî Dergi* 53/2 (2017): 175-209.
- Yılmaz, Ömer. "Almanya'da DİTİB Camilerinde Hafta Sonu Uygulanan Kur'an Kurslarının Kısa Bir Analizi - Hamburg Örneği". *Diyanet İlmî Dergi* 49/1 (2013): 123-143.
- Youtube. "Avrupa'da Ramazan 17.05.2019". Erişim: 20.05.2019, <https://www.youtube.com/watch?v=6y0FBc3zk90>
- Youtube. "Avrupa'da Ramazan 17.05.2019". Erişim: 20.05.2019, <https://www.youtube.com/watch?v=6y0FBc3zk90>
- Yükleyen, Ahmet – Kuru, Ahmet T. *Avrupa'da İslâm, Laiklik ve Demokrasi*. İstanbul: TESEV Yayınları, 2006.
- Zwst. "Wir über uns". Erişim: 14.05.2019. <https://www.zwst.org/de/zwst-ueber-uns/>